

Leesbevordering in Fryslân

Een onderzoek naar bestaande leesbevorderingsinitiatieven
in Fryslân door Leeuwarden UNESCO City of Literature

Leeuwarden, september 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Waarom lezen?	9
Afnemende Leesvaardigheid	13
Overzicht van de landelijke programma's die lezen stimuleren	21
Leesbevordering in Fryslân	35
Conclusie	55
Geraadpleegde bronnen	61

Inleiding

Het gaat niet goed met lezen in Nederland. De interesse in lezen en de leesvaardigheid van de Nederlanders nemen volgens talrijke landelijke en internationale onderzoeken meer en meer af. Nederlanders lezen minder vaak, worden steeds minder leesvaardig en er is sprake van een toenemende laaggeletterdheid. Landelijke organisaties als Stichting Lezen, de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad luiden al een aantal jaren de noodklok. In juni 2019 boden zij minister Van Engelshoven een nieuw manifest aan, onder de titel: *Lees! Een oproep tot een Leesoffensief*, met daarin een sterk pleidooi voor intensieve samenwerking. Die samenwerking moet vooral lokaal en regionaal van de grond komen en betreft scholen, bibliotheken, culturele instellingen, boekhandels en overheden. Belangrijkste advies: een krachtig en samenhangend leesbeleid, een rijk leesaanbod en een aantrekkelijke leescultuur.

Leeuwarden UNESCO City of Literature spant zich in voor een sterk en bloeiend meertalig literair klimaat in Fryslân. Dat doen wij vanuit een verbindende en stimulerende rol. Naast professionalisering van schrijvers en dichters, internationalisering en innovatie op het gebied van onder andere meertaligheid en multimedialiteit zien wij het ondersteunen van leesbevordering als een van onze kerntaken. Er wordt zowel in Nederland als in Fryslân veel georganiseerd op dit gebied. Gezien de vele, verschillende landelijke en provinciale initiatieven leek het ons een goed idee om in kaart te brengen hoe de leesbevordering in Fryslân is georganiseerd. Onze provincie neemt in Nederland een unieke positie in. Het meertalig karakter en het Fries als tweede rijkstaal vergroten enerzijds de aandacht voor lezen en taal, maar stellen ons anderzijds ook voor uitdagingen: er zijn zorgen over het leesgedrag, en die zorgen zijn er in Fryslân in tenminste twee talen. Met het in kaart brengen van bestaande initiatieven kunnen we zien wat er al wordt gedaan en eventuele hiaten in het huidige aanbod blootleggen. Daarmee hopen we aan te zetten tot samenwerking, voor zover de organisaties in het veld dat natuurlijk niet zelf al doen of van zins zijn te doen.

Om wat meer context te scheppen, kijken we in de eerste twee hoofdstukken van dit rapport naar een aantal landelijke onderzoeken die een goed inzicht geven in het leesgedrag binnen Nederland. Waarom vinden we lezen belangrijk en welke factoren hebben een positieve of negatieve invloed op leesgedrag? Er is hiervoor rijkelijk geput uit de onderzoeken op de landelijke Leesmonitor en *Lees! Een oproep tot een Leesoffensief*. Voor uitgebreidere informatie, actuele cijfers en een verdiepende context verwijzen we graag naar deze rapporten.

Vervolgens is in hoofdstuk 3 in kaart gebracht welke landelijke initiatieven zijn ontwikkeld om het lezen te stimuleren. In hoofdstuk 4 gaan we in op de situatie in Fryslân, zowel met betrekking tot het onderwijs als tot het lezen in de vrije tijd. Er wordt besloten met een conclusie, met daarin een aanbeveling.

Wij wensen u veel leesplezier.
Team Leeuwarden UNESCO City of Literature

Leeuwarden, september 2021

Waarom lezen?

Waarom lezen we eigenlijk? En is lezen belangrijk? Dat hangt er maar vanaf aan wie je het vraagt. Een leerling uit de tweede klas van het vmbo-t zal mogelijk zeggen dat ze leest omdat het moet, terwijl het aantal boekenclubs waarin mensen voor hun plezier lezen de laatste tijd groeit. Uit onderzoek van de Leesmonitor blijkt dat voor 76% van de mensen ontspanning de belangrijkste reden is om boeken te lezen *in de vrije tijd*. Zo'n 38% van de Nederlanders leest boeken om lekker weg te dromen, 36% om zichzelf onder te dompelen in de verhaalwereld en 29% om meer te weten te komen over bepaalde onderwerpen. Verder leest 28% van de Nederlanders boeken om zichzelf persoonlijk te ontwikkelen, 24% om de horizon en blik op de wereld te verbreden, 23% om de verveling te verdrijven en 15% om te genieten van taal.¹

Maar lezen is naast ontspannend en plezierig ook een nuttige bezigheid: boeken verbreden onze algemene kennis en ontwikkeling. Lezers beschikken, dat is uitvoerig onderzocht, over meer kennis van de wereld en deze kennis blijkt ook vaker te berusten op feiten in plaats van op vooroordelen of stereotypen. Onderzoek onder eeneiige tweelingen bevestigt bovendien dat mensen echt slimmer worden van lezen.² Volwassenen die vaak een boek lezen, presteren beter op taken waarbij ze logisch moeten redeneren en regelmatig een boek lezen kan bijvoorbeeld helpen bij het op peil houden van cognitieve vaardigheden op latere leeftijd.³

We leven in een moderne kennissamenleving. Dat betekent dat 80% van ons werk op een bepaalde manier lees- en schrijfvaardigheid van ons vraagt. Je kunt daarom gerust stellen dat lezen belangrijk is voor de ontwikkeling van het welzijn binnen onze samenleving, maar ook voor de economische ontwikkeling van zowel het individu als de gemeenschap. Zo bestaat er bijvoorbeeld een sterk verband tussen een geringe leesvaardigheid en werkloosheid, lage lonen en beperkte carrièrekansen. En andersom zijn goede lezers juist vaker actief op de arbeidsmarkt, hebben ze gemiddeld een hoger inkomen en maken ze gemakkelijker promotie op het werk.⁴

1 kvbboekwerk.nl – Gfk – Meting 47

2 www.lezen.nl/onderzoek

3 www.lezen.nl/onderzoek

4 www.lezen.nl/onderzoek

Afnemende
leesvaardigheid

Hoe belangrijk lezen ook is voor onze persoonlijke of maatschappelijke ontwikkeling, de leesvaardigheid van Nederlanders neemt over de gehele linie af. We zijn de afgelopen zestig jaar minder tijd gaan besteden aan het lezen van boeken. In 1955 trokken we ons gemiddeld 2,4 uur per week terug met een boek. In 1975 ging het om 1,6 uur per week en in 2005 nog maar om 1,3 uur. Oudere mensen zijn over het algemeen meer fanatieke lezers dan jongere mensen. 65-plussers besteden per dag één uur en 22 minuten aan lezen, terwijl dit onder 13- tot 19-jarigen slechts 14 minuten is.⁵

De voornaamste reden om niet te lezen, is een gebrek aan tijd. Vijftig procent van de Nederlanders boven de 15 jaar noemt dit de belangrijkste leesbarrière. Maar ook een gebrek aan interesse in lezen is bij 19% van de bevolking een belangrijke drempel.⁶

Afnemend leesgedrag komt daarnaast ook door een gebrekkige geletterdheid: als mensen niet taal- en leesvaardig zijn (hiermee wordt bedoeld: *technisch* leesvaardig), nemen zij zelden een boek ter hand. In Nederland is ruim 1 op de 9 mensen, tussen de 16 en 65 jaar, laaggeletterd. Dit komt neer op ongeveer 1,3 miljoen mensen (12,2%). In Fryslân ligt dit percentage nog hoger, op 13,4%.⁷ Daarmee staat onze provincie in de top 3 van laaggeletterde provincies in Nederland. Uit het onderzoek blijkt dat de laaggeletterdheid rondom hoofdstad Leeuwarden meevalt. In Noordoost-Fryslân is het aantal mensen dat moeite heeft met lezen en schrijven het grootst. Nederland behoort tot de weinige Europese landen waar de laaggeletterdheid de afgelopen jaren is toegenomen.

Er is sprake van een cirkeleffect: hoe minder mensen lezen, hoe minder taalvaardig ze zijn en hoe minder taalvaardig, hoe minder zij lezen. Dat is duidelijk zichtbaar bij laagtaalvaardige ouders, die de leesopvoeding minder aandacht geven. Uit onderzoek blijkt dat de eerste duizend dagen van een mensenleven van doorslaggevend belang zijn voor de taalontwikkeling. Juist op dit vlak zijn de verschillen tussen laag- en hoogopgeleid erg groot. Een kind uit een gezin met ongeschoolde/laaggeschoolde ouders hoort ca. 615 woorden per uur. Een kind uit een gezin met ouders met een gemiddeld opleidingsniveau hoort ca. 1.251 woorden per uur en een kind uit een gezin met hoogopgeleide ouders hoort ca. 2.153 woorden per uur.⁸ De resultaten op latere leeftijd zijn navenant. Reden te meer om het voorlezen door ouders onder alle opleidingsniveaus sterk te stimuleren.

5 lezen.nl – Leesmonitor

6 idem

7 partoer.nl/portfolio/onderzoek-laaggeletterdheid

8 lezen.nl – Verskil in Leesopvoeding tussen hoger en lager oopgeleide ouders

Situatie in het basisonderwijs

De meeste kinderen leren voor het eerst lezen op school. Een belangrijk deel van de aandacht bij het leren lezen gaat traditioneel uit naar taalverwerving: het technisch en begrijpend lezen. De nadruk op taalverwerving en begrijpend lezen staat de ontwikkeling van leesplezier nog wel eens in de weg. De afgelopen twintig jaar ruimen basisscholen echter steeds meer lestijd in voor activiteiten die in het teken staan van leesplezier. Het aantal leerlingen dat dagelijks 'vrij leest' op school is sinds 2001 bijna verdubbeld, van 45% naar 87%.⁹ Dit gebeurt gemiddeld ongeveer anderhalf uur per week, oftewel ruim een kwartier per dag.

Naast het vrije lezen besteden leerkrachten aandacht aan leesbevorderende activiteiten zoals een boek-introductie (65%), of een gesprek over boeken (40%). 65% van de docenten vraagt leerlingen weleens om zelf een verhaal of gedicht te schrijven, 36% organiseert creatieve activiteiten rondom een boek en 29% zet verhalende boeken in bij de zaakvakken.¹⁰ Vrijwel alle leerkrachten in het Nederlandse basisonderwijs nemen met hun leerlingen één of meerdere keren per jaar deel aan een campagne van Stichting Lezen of het CPNB.¹¹ Zo doet 95% van de leerkrachten mee aan activiteiten in het kader van de Kinderboekenweek en 39% aan regionale voorleeswedstrijden.

Veel basisscholen borgen leesbevordering in de organisatie. Het lezen (al gaat het hier ook vaak om taalverwerving en begrijpend lezen) vormt dan onderdeel van het beleidsplan, soms met een specifiek leesplan waarin de visie, doelen en het jaarprogramma op het gebied van lezen voor het plezier zijn vastgelegd. Ongeveer 34% van de Nederlandse basisscholen doet dit. Op 63% van de basisscholen is een leescoördinator, een leerkracht gespecialiseerd in leesbevordering, aanwezig.

Ondanks al deze initiatieven houden Nederlandse basisscholieren, in vergelijking tot scholieren uit andere landen, niet erg van lezen. Een kwart van hen vindt lezen prettig, terwijl dit op Europees niveau geldt voor vier op de tien scholieren. Ruim drie op de tien Nederlandse basisschoolleerlingen vindt lezen niet prettig, tegen 16% van de gemiddelde Europese leerling. Nederland behoort, samen met de Scandinavische landen en België, tot de landen waar kinderen lezen het minst plezierig vinden.¹²

Een mogelijke oorzaak van het afnemende leesplezier is de zogeheten *fourth grade slump*. In het Nederlands: de 'groep 6-crisis'. Gedurende het doorlopen van de basisschool verschuift de focus van de leerling hoe langer hoe meer van het 'leren om te lezen' naar het 'lezen om te leren'. De teksten die kinderen voorgeschoteld krijgen worden complexer en abstracter, waardoor de kans op negatieve leeservaringen toeneemt.¹³

⁹ lezen.nl – Basisscholen maken vooral tijd voor vrij lezen en Voorlezen

¹⁰ idem

¹¹ idem

¹² Expertisecentrum Nederlands, International Association for the Evaluation of Educational Achievement, 2017

¹³ lezen.nl – De leesmotivatie van Nederlandse Kinderen en Jongeren

Jongeren en het voortgezet onderwijs

Nederlandse jongeren (12–18 jaar) lezen volgens recent onderzoek uit 2019 steeds minder vaak en met steeds minder plezier. Ze lezen korte tekstjes – berichten op hun smartphone of samenvattende stukjes in schoolboeken – maar besteden minder tijd aan ‘diep lezen’: het geconcentreerd lezen van langere teksten of boeken. Mede hierdoor gaat hun leesvaardigheid achteruit.¹⁴

Het lezen zelf is geëvolueerd, zo blijkt uit *Lees! Een oproep tot een Leesoffensief*: ‘het ‘diepe lezen’ (langdurig en geconcentreerd lange teksten tot je nemen) maakt steeds meer plaats voor *skimmen*: een fragmentarische manier van lezen waarbij de lezer een tekst vluchtig scant om zo snel mogelijk de hoofdboodschap te destilleren. Het is een vorm van lezen die vooral geschikt lijkt voor korte stukken op nieuwssites, voor ondertitels en voor sociale media. Maar diep lezen is een vaardigheid die nodig is voor het consumeren van boeken en langere artikelen. Het is een activiteit die complexer is en meer concentratie vergt. Daar schort het steeds meer aan.’

Vanaf het moment dat kinderen naar de middelbare school gaan, neemt hun plezier in lezen af. Dit komt door een verschuiving van vrijwillig naar verplicht lezen. (Arjen Lubach heeft daar een item over gemaakt dat viral ging).¹⁵ Voor 13- tot 17-jarigen is lezen daardoor ook een minder grote hobby dan voor 7- tot 12-jarigen. Ze noemen het vaker saai en beschouwen het als een verplichte activiteit.¹⁶

Middelbare scholieren in Nederland houden in vergelijking tot scholieren in andere Europese landen niet bijzonder veel van lezen. Ze scoren laag op de index voor leesplezier in het PISA-onderzoek: de score is –0,57 op een schaal die loopt van –3 tot +3. Hiermee staan Nederlandse 15-jarigen zowel op de internationale (wereldwijde) als Europese leesplezier-ranglijst helemaal onderaan.¹⁷

Tot slot blijkt communicatie (of de honger naar contact) een belangrijke oorzaak voor afnemend leesgedrag: voor veel middelbare scholieren zijn contacten met vrienden en familie erg belangrijk. Computers, smartphones en sociale media lenen zich beter voor deze functie dan boeken, kranten en tijdschriften.

¹⁴ onderwijsraad.nl – Leesadvies

¹⁵ youtube.com – Begrijpend Lezen | Zondag met Lubach

¹⁶ lezen.nl – De leesmotivatie van Nederlandse kinderen en jongeren

¹⁷ leesmonitor.nu – Leesplezier kinderen

Bibliotheken

Bibliotheken staan van oudsher bekend als de belangrijkste instituten om ons leesgedrag te stimuleren. Maar door afnemende ledenaantallen en flinke bezuinigingen is hun rol beduidend kleiner geworden. Het aantal bibliotheekleden is in de afgelopen decennia fors gekrompen. Van 4,59 miljoen mensen in 1994 naar 3,64 miljoen in 2018. Sinds 2000 is het aantal Nederlanders van 18 jaar en ouder met een bibliotheekpas met ruim 900.000 mensen gedaald, naar 1,35 miljoen leden.¹⁸ Toch is de bibliotheek voor Nederlanders een belangrijke 'leesmotor'. 71% van de bibliotheekbezoekers vindt dat de bibliotheek leesplezier biedt en 61% vindt zelfs dat de bibliotheek het leesplezier vergroot. Ook voor de leesontwikkeling van kinderen wordt de bibliotheek een voornamelijk functie toegedicht. Bijna een op de drie bezoekers met (klein)kinderen zegt dat hun (klein)kinderen dankzij de bibliotheek meer zijn gaan lezen en/of lezen leuker zijn gaan vinden.¹⁹

Lezen met een migratieachtergrond

Nederlanders met een migratieachtergrond zijn minder fervente lezers dan Nederlanders zonder migratieachtergrond. 54% van de Turkse, 43% van de Marokkaanse en 52% van de Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders leest wel eens een boek, terwijl het onder Nederlanders zonder migratieachtergrond gaat om 80%.²⁰ Overigens: 15-jarige middelbare scholieren met een migratieachtergrond beleven meer plezier aan lezen dan 15-jarige middelbare scholieren zonder migratieachtergrond.²¹ Middelbare scholieren met een migratieachtergrond beschouwen lezen bovendien als nuttiger: ze denken er meer baat bij te hebben, bijvoorbeeld voor hun professionele loopbaan.

Lezen en gender

Gender speelt een niet onbelangrijke rol in ons leesgedrag. Zo zijn moeders bepalender in de leesopvoeding dan vaders. Zij geven het meest prominent het 'goede' voorbeeld en lezen vaker zelf in het bijzijn van hun kinderen. Vaders hebben een minder positieve houding tegenover de leesopvoeding dan moeders. Ze beleven er minder plezier aan om hun kinderen voor te lezen, met hen te praten over boeken en samen met hen naar de bibliotheek en de boekhandel te gaan. Daarnaast onderschrijven vaders minder dan

¹⁸ leesmonitor.nu – Bibliotheek

¹⁹ lezen.nl – Bibliotheek is er voor leesplezier

²⁰ lezen.nl – Jaarverslag 2018

²¹ idem noot 16

moeders de waarde van het lezen van boeken voor de ontwikkeling van hun kind.²² Deze tegenstelling tussen mannen en vrouwen tekent zich ook af in het onderwijs. Uit onderzoek blijkt dat 15-jarige jongens minder plezier hebben in lezen dan meisjes op deze leeftijd.²³ Daarbij heeft lezen een vrouwelijk imago. Kinderen geven al blijk van dergelijke opvattingen. Zij onderschrijven de stelling dat 'lezen meer iets is voor meisjes dan voor jongens'. Dat geldt voor jongens sterker dan voor meisjes. En hoe sterker zij met deze stelling instemmen, hoe minder leuk zij lezen vinden en hoe minder gemotiveerd ze zijn om te lezen.²⁴

²² lezen.nl – Vaders lezen voor

²³ lezen.nl – Meisjes lezen vaker en deels andere boeken dan jongens

²⁴ lezen.nl – Leesverschillen tussen jongens en meisjes

Overzicht van de landelijke programma's die lezen stimuleren

De problemen met de afnemende leesvaardigheid en interesse in lezen, hebben vanaf 2012 geleid tot een aantal landelijke initiatieven en organisaties die zich inspannen voor leesbevordering, zowel gericht op het onderwijs als op de vrije tijd. De belangrijkste spelers zijn:

Stichting Lezen

Stichting Lezen is de drijvende kracht achter de leesbevordering in Nederland. Zij genereert en verspreidt kennis over lezen en ondersteunt en verbindt de partijen in het veld. Dit doen zij met (wetenschappelijk) onderzoek, publicaties, congressen, trainingen en campagnes; als partner en/of organisator zijn zij betrokken bij: Boekstart, Bibliotheek op School, De Jonge Jury, Boekenweek voor Jongeren, Pabo Voorleeswedstrijd, De Nationale Voorleesdagen, De Weddenschap, De Nationale Voorleeswedstrijd en de Kinderboekenambassadeur. Stichting Lezen bevordert het lezen in het Nederlands en het Fries. Daarom zijn er al jaren nauwe contacten met de belangrijkste professionele organisaties in Fryslân die een bijdrage leveren aan de verbetering van het leesklimaat in deze tweetalige provincie. Het Platform Lêsbefoarderjng Fryslân (PLF) is daarbij het centrale schakelpunt. Organisaties die zitting hebben in het platform zijn: Tresoar, Fers, Cedin, Afûk, Partoer CMO, de Fryske Akademy, Omrop Fryslân en Stichting Lezen.

Passionate Bulkboek

Passionate Bulkboek is de landelijke organisatie op het gebied van Nederlandse letteren en jongeren. Zij ontwikkelt activiteiten met als doel jongeren te interesseren voor culturele uitingen in het algemeen en letteren in het bijzonder. Jongeren worden zowel bereikt via educatieve projecten in het voortgezet onderwijs, het mbo en hbo als via vrijetijdsactiviteiten. Anno 2021 is Passionate Bulkboek, naast De Inktap, verantwoordelijk voor de educatieve programma's de Jonge Jury, Dag van de Literatuur, Dag van het Literatuuronderwijs, Pabo Leest!, Er Was Eens, Kort Rotterdams en de Anna Blaman Prijs. De volgende cijfers heeft Passionate Bulkboek verstrekt over de afname van haar programma's in Fryslân: Jonge Jury: 18 scholen (onderbouw vo) met in totaal 2.160 deelnemende leerlingen gedurende het schooljaar. Inktap: 7 scholen (havo/vwo bovenbouw), met in totaal 158 leerlingen gedurende het schooljaar. Verhalenwedstrijd Er Was Eens: 2 scholen met 224 leerlingen (onderbouw vmbo) gedurende het schooljaar. Dag de Literatuur: 3 scholen met in totaal 180 leerlingen (aanwezig in de Doelen - Rotterdam tijdens het festival). Dag van het Literatuuronderwijs 2020: 5 scholen vo-breed met elk 1 deelnemende docent aan dit symposium t.b.v. nascholing docenten Nederlands m.b.t. leesbevordering en literatuuronderwijs).

CPNB

Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek is naar eigen zeggen het marketing- en communicatiebureau van de Nederlandse boekenwereld. Zij organiseren drie boekenweken (voor kinderen, jongeren en volwassenen), en zijn mede-organisator van de Nationale Voorleesdagen, de NS Publieksprijs en Nederland Leest.

Leescoalitie

De leescoalitie is een landelijke samenwerking van organisaties die een taak te vervullen hebben op het gebied van taal- en leesbevordering. Zij bundelen hun krachten om zoveel mogelijk mensen aan te zetten tot lezen en voorlezen. De Leescoalitie bestaat uit Stichting Lezen (voorzitter), de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek, Stichting Lezen & Schrijven, het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum, de bibliotheken (de Koninklijke Bibliotheek en Vereniging van Openbare Bibliotheken) en het Nederlands Letterenfonds.

Overzicht van landelijke leesbevorderingscampagnes

De programma's en campagnes die in het volgende overzicht zijn opgenomen worden uitgevoerd door één van bovenstaande nationale organisaties, of in een samenwerking. De campagnes staan in volgorde van leeftijd en opleidingsniveau. De Boekenweek en de Kinderboekenweek zijn met stip de meest bekende leesbevorderingscampagnes van Nederland. Bijna negen op de tien Nederlanders kennen ze van naam. De voorleescampagnes De Nationale Voorleesdagen en De Nationale Voorleeswedstrijd volgen met een bekendheid onder zeven op de tien Nederlanders. De Bibliotheek op school, de Boekenweek voor jongeren, Nederland Leest en de Poëzieweek zijn bij rond de vier op de tien mensen bekend.²⁵ Een groot deel van de landelijke initiatieven wordt ook in Fryslân uitgevoerd. Met name Fers en de regionale bibliotheken nemen de uitvoering van deze initiatieven voor hun rekening. Daarnaast gebeurt er in Fryslân zelf veel. Deze lokale initiatieven komen voort uit samenwerkingen tussen de eigen taal- en cultuurinstellingen.

²⁵ lezen.nl - Kinderboekenweek heeft grootste naamsbekendheid

		PO Onder- bouw 4 tot 8	PO Boven- bouw 8 tot 12	VO Onder- bouw 12 tot 15	VO Boven- bouw 15 tot 18	MBO	HBO	Volwassenen
	1 tot 4							

Aanbod Landelijk

BoekStart voor baby's	X							
BoekStart in de kinderopvang	X							
Voorleesexpress	X	X						
Nationale Voorleesdagen	X	X						
Kinderboekenweek		X	X					
de Bibliotheek op school		X	X	X				
Schrijverscentrale		X	X	X	X	X	X	X
Schoolschrijver		X	X					
Nationale Voorleeswedstrijd			X					
De Kinderboekambassadeur		X	X					
Nederland Leest Junior			X	X				
Scoor een boek!			X					
Read2me!				X				
LeesWaar				X				
Er was eens				X				
De Weddenschap				X	X			
Jonge Jury				X				
Stap op de Rode Loper				X				
Boekenweek voor Jongeren					X			
Inktaap					X			
Dag van de Literatuur					X			
Boekenweek				X	X	X	X	X
Nederland Leest								X
Poëzieweek		X	X	X	X	X	X	X
Pabo Voorleeswedstrijd							X	

Aanbod Fryslân

Taalkado	X							
Tomke	X		X					
Fryske Foarlêswike	X	X						
Boekenkisten		X	X					
Berneboekenambassadeur		X	X					
Lês No				X				
Boeken fan Fryslân	X	X	X	X	X	X	X	
Fryske Boekewike							X	
Sutelaksje							X	

BoekStart

Leeftijd: 0 tot 4 jaar

BoekStart is een landelijk programma om ouders te stimuleren hun kind van jongs af aan voor te lezen. Voorlezen vanaf zeer jonge leeftijd is, zoals eerder in dit rapport beschreven, belangrijk voor de ontwikkeling van het kind. Een programma als BoekStart helpt jonge ouders bij de leesopvoeding. In dit programma helpen bibliotheken, kinderdagverblijven en andere opvoedkundige instanties jonge gezinnen om een start te maken met de leesopvoeding. Vrijwel alle bibliotheken in Nederland bieden BoekStart aan. Ouders krijgen een uitnodiging om deel te nemen wanneer hun baby ongeveer drie maanden oud is. 39% van de ouders gaat vervolgens naar de bibliotheek om een gratis BoekStart-koffertje op te halen. Bibliotheken deelden in 2019 zodoende in totaal 65.000 koffers uit. Negen op de tien ouders die een koffer ophalen, maken hun baby tevens lid van de bibliotheek. Ouders die meedoen aan BoekStart beginnen met voorlezen aan hun kind wanneer het nog erg jong is, jonger dan kinderen van ouders die niet deelnemen. Ook hebben deze ouders meer babyboekjes in hun bezit. 'BoekStart in de kinderopvang' is een leesbevorderingsprogramma specifiek voor de kinderopvang. Het is een uitbreiding van BoekStart, om kinderen van 0-4 jaar, hun ouders en pedagogisch medewerkers intensief met boeken en lezen in aanraking te laten komen via de kinderopvang. De Bibliotheek ondersteunt dit programma met een aantrekkelijke (voor)leesplek in de kinderopvang, met een collectie geschikte boekjes, deskundigheidsbevordering van pedagogisch medewerkers, betrekken van ouders, een voorleesplan en samenwerking in een leesbevorderingsnetwerk. BoekStart wordt in Fryslân door alle bibliotheken aangeboden.

VoorleesExpress

Leeftijd: 2 tot 8 jaar

De VoorleesExpress is leesbevordering aan huis. Gezinnen met een risico op taalachterstanden krijgen een bijzonder bezoek: twintig weken lang komt er een vrijwilliger bij hen thuis om een voorleesritueel te introduceren. De kinderen (tussen de 2 en 8 jaar oud) worden voorgelezen, hun ouders krijgen tips over hoe zij dit zelf kunnen doen en er vindt een bibliotheekbezoek plaats om het gezin kennis te laten maken met nieuwe boektitels. De bibliotheek Noord voert in samenwerking met Stichting Humanitas de activiteiten van de voorleesexpress uit in Fryslân.

De Nationale Voorleesdagen

Leeftijd: 0 tot 12 jaar • Niveau: crèche, peuterspeelzaal, onderbouw po

De Nationale Voorleesdagen worden sinds 2003 door de CPNB georganiseerd op initiatief van Stichting Lezen. De Nationale Voorleesdagen worden jaarlijks gehouden om het voorlezen aan jonge kinderen die zelf nog niet kunnen lezen te stimuleren. Ieder jaar wordt naast het Prentenboek van het Jaar ook de Prentenboeken TopTien verkozen. De uitverkoren prentenboeken staan centraal in de activiteiten die tijdens de Nationale Voorleesdagen worden georganiseerd. De Nationale Voorleesdagen worden uitgevoerd door organisaties zoals scholen, die kinderen helpen zich te ontwikkelen als lezer. Zij ontvangen een informatiepakket met promotionele en educatieve materialen, zoals flyers, boekjes en lessuggesties. In 2019 is op deze manier 90% van de kinderdagverblijven, 55% van de bibliotheken en 30% van de basisscholen bereikt.

Kinderboekenweek

Leeftijd: 4 tot 12 jaar • Niveau: po

De Kinderboekenweek is sinds 1955 een jaarlijks terugkerende 'week' van tien dagen in september en oktober ter promotie van het Nederlandse kinderboek. Tijdens deze week geven participerende boekwinkels bij besteding van een bepaald bedrag aan kinderboeken (sinds 2018 €12,50) het Kinderboekweekgeschenk, een uitgave van de stichting CPNB, cadeau. Op basisscholen wordt er meestal veel aandacht aan de Kinderboekenweek besteed. Er is voor het basisonderwijs door de stichting CPNB een lespakket samengesteld dat scholen in het voorjaar bij de boekhandel kunnen bestellen en kunnen gebruiken bij de lessen. Ook zijn er diverse informatiegidsen over boeken gratis bij de boekwinkel verkrijgbaar, zoals de *Voorleesgids* en de *Kinderboekenmolen*. Dit zijn gratis tijdschriften met een overzicht van boeken die worden verspreid onder basisscholen, boekhandels en bibliotheken. Aandacht wordt dan ook besteed aan de kinderboekenprijzen de Zilveren Griffel en de Gouden Griffel. De bibliotheken besteden in deze periode extra aandacht aan lezen en organiseren vaak diverse activiteiten tijdens de Kinderboekenweek, zoals een voordracht door een schrijver. Aan de vooravond van de Kinderboekenweek wordt het Kinderboekenbal gehouden, waarbij veel schrijvers aanwezig zijn.

Bibliotheek op school

Leeftijd: 4 tot 18 jaar • Niveau: po en vo

In het leesbevorderingsprogramma 'de Bibliotheek *op school*' (dBos) werken bibliotheken, gemeenten en scholen structureel samen aan de taalontwikkeling, leesbevordering en mediawijsheid van kinderen – op school en thuis. De belangrijkste onderdelen van het programma zijn het aanbieden van een zich vernieuwend aanbod kinderboeken op school en een leesconsulent die met regelmaat op school komt om aandacht te besteden aan een bepaald boek, voorlezen, lezen en literatuur. de Bibliotheek op school is bedoeld voor zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. Stichting Lezen is penvoerder van dBos. In Fryslân voert Fers, samen met de vijf lokale bibliotheken, het programma uit.

dBos is een Nederlands programma dat geen rekening houdt met de meertalige meertalige situatie zoals die in Fryslân bestaat. Voor de twee- en drietalige scholen in Fryslân heeft Fers een aanbod Fries- en Engelstalige boeken samengesteld: Lês en Read.

De Schrijverscentrale

Leeftijd: 4 tot 99+

De Schrijverscentrale is het landelijke aanspreekpunt voor advies en bemiddeling bij schrijvers- en illustratorbezoeken in Nederland. Zij hebben aanbod voor organisaties en het onderwijs, zowel het basis, voortgezet als het hoger onderwijs. Het primaire doel van de organisatie is het vergroten van leesplezier. De Schrijverscentrale bemiddelt tussen de schrijvers en de organisatoren van lezingen, debatten en klassenbezoeken, adviseren in de keuze voor een schrijver, leggen contact tussen partijen en zorgen voor de financiële afhandeling. Daarnaast heeft De Schrijverscentrale een belangrijke taak op het gebied van kennisdeling over leesbevordering. Zij denken als partner mee bij de ontwikkeling van leescampagnes, adviseren de Raad voor Cultuur en het ministerie van OCW en werken nauw samen met Stichting Lezen en Passionate Bulkboek. De Schrijverscentrale heeft in samenwerking met Stichting Lezen een onderzoek laten doen naar de effecten van schrijversbezoeken in de klas. Uit *Dichter bij de schrijver, dichter bij lezen* (2018), uitgevoerd door onderzoeksbureau Oberon en Lisanne Bos onder supervisie van Natascha Notten (Radboud Universiteit) blijkt dat kinderen en jongeren het leuk en leerzaam vinden als ze een schrijver in de klas krijgen. Na afloop willen ze vaker boeken van deze schrijver lezen en zijn ze in het algemeen gemotiveerder om te lezen. Docenten merken dat een schrijversbezoek leerlingen aan het denken zet. Na afloop zegt 78% van de basisscholieren en 61% van de middelbare scholieren het auteursbezoek leuk te hebben gevonden. Een derde begrijpt het boek beter dankzij het bezoek. De helft van de basisschool-

leerlingen en drie op de tien middelbare scholieren wil vaker boeken gaan lezen van dezelfde auteur.²⁶ De Schrijverscentrale richt zich de laatste jaren ook op spoken word-artiesten. Spoken word is performance-kunst die elementen van poëzie, storytelling en rap combineert. Het genre heeft in de afgelopen tien jaar een spectaculaire ontwikkeling doorgemaakt en is inmiddels niet meer weg te denken van de literaire podia. Spoken word-artiesten kunnen geboekt worden voor optredens, interviews en schoolbezoeken (workshops). Voor poëziefestivals en andere podia zijn deze performers een dynamische aanvulling op de traditionele line-up, waarmee een nieuw en jong publiek kan worden bereikt. Op middelbare scholen staan spoken word-artiesten bekend als vaardige workshopdocenten. Ze kunnen doorgaans alle niveaus aan.²⁷

De Schoolschrijver

Leeftijd: 6 tot 12 jaar

De Schoolschrijver biedt programma's rond lezen en schrijven voor alle basisscholen die hun leerlingen willen helpen betere lezers en sterkere schrijvers te worden. In alle programma's dragen kinderboeken-schrijvers hun liefde voor taal en hun beste tips over op leerlingen, leerkrachten, leesconsulenten en ouders. Een auteur van kinderboeken bezoekt gedurende een half jaar wekelijks basisscholieren in groep 3 tot en met 8. Deze 'Schoolschrijver' leest kinderen voor, gaat met hen in gesprek over boeken en geeft hen opdrachten om creatief te leren schrijven. Door een subsidiestop van de Provincie Fryslân worden er geen schoolactiviteiten meer georganiseerd in de provincie. Wel is er de mogelijkheid om deel te nemen aan de Schoolschrijvermaand en de Schoolschrijver Academie.

De Nationale Voorleeswedstrijd

Leeftijd: 11 tot 12 jaar • Niveau: groep 7 en 8 po

Het doel van de Nationale Voorleeswedstrijd is kinderen het plezier laten ervaren van voorlezen. De wedstrijd is bedoeld voor kinderen in groep 7 en 8 van de basisschool. De campagne begint met schoolrondes en eindigt met een landelijke finale, waarin de meest vaardige voorlezer van het jaar wordt gekozen. In het schooljaar 2019-2020 hebben er 3.071 basisscholen meegedaan. De landelijke dekking ligt op 47% van de basisscholen. In Fryslân deden in 2020 174 en doen in 2021 180 scholen mee. De Nationale Voorleeswedstrijd is een initiatief van Stichting Lezen.

²⁶ deschrijverscentrale.nl – Onderzoek schrijver op school maakt lezen leuker

²⁷ deschrijverscentrale.nl – Campagnejaren

De Kinderboekenambassadeur

Leeftijd: 4 tot 12 jaar • Niveau: po

Geïnspireerd op de Engelse *Children's Laureate* wordt sinds 2013 ook in Nederland een Kinderboekenambassadeur benoemd, steeds voor een periode van twee jaar. Jacques Vriens was de eerste ambassadeur, Manon Sikkel vervult de functie in 2021. Kinderboekenambassadeurs vragen aandacht voor boeken en initiatieven die het belang van (voor)lezen onderstrepen via bijdragen in digitale en offline media, interviews, lezingen, workshops in bibliotheken, scholen, kinderdagverblijven en pabo's. De ambassadeurs richten zich op een breed publiek: kinderen, ouders, leerkrachten, politici, schrijvers en illustratoren.

Nederland Leest Junior

Leeftijd: 11 tot 14 jaar • Niveau: bovenbouw po, onderbouw vmbo

De nationale leesbevorderingscampagne Nederland Leest heeft een junior-editie voor de schoolklassen – groep 7 en 8 van het basisonderwijs en klas 1 en 2 van het vmbo. In 2021 staat het boek *Katvis* van Tjibbe Veldkamp centraal. De campagne duurt de gehele maand november.

Scoor een boek!

Leeftijd: 8 tot 10 jaar

Kinderen in groep 5 en 6 van de basisschool lezen tussen februari en april gedurende een periode van negen weken zoveel mogelijk boeken. Profvoetballers van eredivisieclubs moedigen hen met videoboodschappen aan. In 2019 deden er twaalf voetbalclubs uit zes provincies mee aan Scoor een boek!, twee keer zoveel als in het jaar ervoor en een derde van het totaal aantal profvoetbalclubs voor mannen in de Eredivisie en Eerste Divisie. In schooljaar '19-'20 deden 4 van de 5 bibliotheekorganisaties in Fryslân mee met 23 scholen en 1.497 leerlingen (i.s.m. SC Heerenveen en Sport Fryslân). In schooljaar '20-'21 doen alle 5 bibliotheekorganisaties mee met 65 scholen en 1916 leerlingen. dBieb werkt hiervoor samen met SC Cambuur, de andere organisaties met SC Heerenveen.

Read2Me!

Leeftijd: 12 en 13 jaar

Read2me! is de voorleeswedstrijd voor alle brugklassers. In de voorrondes mogen de leerlingen voorlezen uit alle jeugdboeken die er zijn. Ze kiezen dan een boek dat qua belevingswereld en niveau bij hen past. Voor de landelijke finale geldt de voorwaarde dat het boek moet passen bij de vensters van de historische canon. Net als bij de Nationale Voorleeswedstrijd wordt begonnen met schoolrondes. De schoolkampioen gaat door naar de plaatselijke en regionale finales en uiteindelijk wordt in een landelijke finale de kampioen gekozen. Read2me! is een samenwerking van Kunst van Lezen, Cubiss, bibliotheken en Stichting Lezen en wordt in Fryslân gecoördineerd door Fers.

Leeswaar

Leeftijd: 12 en 13 jaar

LeesWaar is een nieuw leesbevorderingsprogramma dat jongeren in het eerste leerjaar van het voortgezet onderwijs stimuleert om een boek te lezen en zo het plezier in lezen te vergroten. Na zes succesvolle edities Les Nô in Fryslân is het programma nu ook voor brugklassers in de rest van Nederland beschikbaar. Om ook talmende leerlingen te verleiden tot lezen, is een vlogserie ontwikkeld met bijbehorend boek, dat gratis voor elke deelnemer beschikbaar is. Via WhatsApp en sociale media kunnen de leerlingen vragen stellen aan de hoofdpersoon, waardoor het programma een extra dimensie krijgt en aansluit op hun belevingswereld én mediale keuzes.

Er Was Eens

Leeftijd: 12 t/m 16 jaar • Niveau: Vmbo, mbo, pabo

Er was Eens is eigenlijk een schrijfwedstrijd, georganiseerd voor verschillende niveaus in het voortgezet, middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Het programma laat leerlingen op een actieve manier kennismaken met (jeugd)literatuur. Leerlingen lezen met elkaar een boek dat aansluit op hun belevingswereld. Het boek dient als inspiratiebron voor hun eigen verhaal.

De Weddenschap

Leeftijd: 12 tot 16 jaar • Niveau: (v)mbo

Voor (v)mbo-scholieren is er een eigen leescampagne: De Weddenschap. Drie Bekende Nederlanders dagen vmbo-leerlingen uit om in een half jaar tijd drie boeken naar keuze te lezen. De Weddenschap heeft als doel het leesplezier van vmbo'ers, die over het algemeen niet erg van lezen houden, te stimuleren.

Jonge Jury

Leeftijd: 12 tot 16 jaar • Onderbouw vmbo, havo, vwo

De Jonge Jury is een leesbevorderingsproject van Stichting Lezen, uitgevoerd door Passionate Bulkboek. Het programma is bedoeld voor jongeren in de onderbouw van vmbo, havo en vwo. Zij lezen tussen september en mei oorspronkelijk Nederlandstalige jeugdliteratuur die in het jaar daarvoor verschenen is. De boekenlijst wordt samengesteld door het Jonge Jury Boekgenootschap. Iedere leerling die, individueel of in klassenverband, stemt op zijn of haar favoriete titels, is automatisch lid van de Jonge Jury. De drie boeken die de meeste stemmen ontvangen, worden genomineerd. De Jonge Jury wil jongeren stimuleren jeugdboeken te lezen en hier zelf een mening over te vormen. In 2021 heeft het boek *Fake Trip* van Margje Woodrow gewonnen.

Stap op de Rode Loper

Leeftijd: 14 tot 16 jaar • Niveau: bovenbouw vmbo

Stap op de Rode Loper is een jaarlijks terugkerend taal- en leesproject dat plaatsvindt in een aantal grote steden, op interessante locaties zoals musea, bibliotheken, theaters en andere creatieve broedplaatsen. Het project bestaat uit een evenement, de voorbereiding daarop en een vervolgetraject dat voortborduurde op de activiteiten van het evenement. Leerlingen maken zo kennis met de letteren en met andere kunstdisciplines. Dit programma zou in 2021 in Leeuwarden worden uitgevoerd door dbieb en de Harmonie, maar is vanwege corona uitgesteld.

Boekenweek voor Jongeren/Literatour

Leeftijd: 12 tot 18 jaar • Alle niveaus

Ieder jaar in september wordt de Boekenweek voor jongeren georganiseerd. In 2021 is de aanpak (en de titel) veranderd. Het evenement heet nu Boekenweek *van* jongeren en wordt door een focusgroep van 10 middelbare scholieren vormgegeven. Speciaal voor de Boekenweek voor Jongeren organiseert de Schrijverscentrale een grote schooltournee: de Literatour. Een team van 23 enthousiaste auteurs bezoekt in september scholieren op 100 scholen. Hier gaan zij met leerlingen in de bovenbouw van het (v)mbo, havo en vwo in gesprek over het lezen en schrijven van een boek. Er worden 10.000 jongeren bereikt. De Boekenweek voor Jongeren wordt georganiseerd door Stichting CPNB, Stichting Lezen en de Schrijverscentrale.

De Inktaap

Leeftijd: 15 tot 18 jaar • Bovenbouw havo/vwo

De Inktaap is de jongerenprijs van de Nederlandse literatuur. Vanaf september lezen jongeren van 15 t/m 18 jaar uit de bovenbouw in het voortgezet onderwijs de winnende titels van de BNG Bank Literatuurprijs, de Bookspot Literatuurprijs en de Libris LiteratuurPrijs, en kiezen daaruit hun favoriet.

Dag van de Literatuur

Leeftijd: 15 tot 18 jaar • Bovenbouw havo/vwo

De Dag van de Literatuur is een tweejaarlijks literatuurfestival voor leerlingen uit de bovenbouw van het voortgezet onderwijs in de Doelen in Rotterdam. Het festival wordt sinds 1989 georganiseerd en is uitgegroeid tot één van de belangrijkste eendaagse literaire evenementen in Nederland. Elke editie trekt zo'n vijfduizend bezoekers. Een groot aantal prominente en opkomende auteurs uit het Nederlands taalgebied zijn aanwezig. De eerstvolgende editie vindt plaats in 2022.

Boekenweek

Leeftijd: volwassenen

De Boekenweek is een sinds 1932 jaarlijks terugkerende tiendaagse in maart ter promotie van het (Nederlandstalige) boek met als doel "de positie van het algemene boek in de samenleving steviger te verankeren, eerst en vooral door het publiek te laten ontdekken welk een rijk boekenaanbod er het hele jaar rond in de boekwinkel te vinden is".

Nederland Leest

Leeftijd: volwassenen

Nederland Leest is een evenement ter bevordering van het lezen van boeken. Het vindt sinds 2012 jaarlijks plaats in de maand november en wordt georganiseerd door de CPNB. De eerste Nederland Leest was in 2006. Het evenement is gebaseerd op een Amerikaans initiatief met de naam, "One Book, One City". Het is de bedoeling dat er een discussie op gang komt over een bepaald boek. Dat boek wordt weggegeven in openbare bibliotheken, waar het door leden gratis kan worden afgehaald. Het evenement wordt gesteund door de Nederlandse Spoorwegen, die aanhaken bij de activiteiten rondom Nederland Leest.

Poëzieweek

Leeftijd: volwassenen

De Poëzieweek is een themaweek die door de grootste Nederlandse en Vlaamse poëzie-organisaties wordt georganiseerd. Sinds 2000 wordt elk jaar, in januari, poëzie extra in de kijker gezet. Op initiatief van *Poetry International* werd de laatste donderdag van januari uitgeroepen tot Gedichtendag. Een breed samenwerkingsverband van dichters, literaire organisaties, scholen, bibliotheken en andere verenigingen zorgt ervoor dat de donkere januaridagen in Vlaanderen en Nederland een poëtische invulling krijgen. Kopers van poëziebundels ontvangen in de winkel een geschenkboek en er worden verschillende poëzie-prijzen uitgereikt. Hiernaast is de Poëzieweek ook een educatieve campagne, die bestaat uit online lestips voor het behandelen van gedichten in de klas. Het Nederlands Letterenfonds en de Schrijverscentrale organiseren tijdens de Poëzieweek bezoeken van dichters aan bibliotheken, scholen en boekhandels.

Pabo Voorleeswedstrijd

Leeftijd: pabostudenten

Een spin-off van De Nationale Voorleeswedstrijd die aankomende basisschoolleerkrachten wil enthousiasmeren voor het (voor)lezen, en hen in staat stelt om kennis op te doen over kinder- en jeugdliteratuur. In het schooljaar 2019-2020 deden er 38 instellingen mee, evenveel als in het jaar ervoor, goed voor 78% van alle pabo-opleidingen (Paboweb, 2020). De Pabo Voorleeswedstrijd wordt in Fryslân georganiseerd door Fers.

Leesbevordering
in Fryslân

Er is in Fryslân een groot aantal organisaties dat zich bezighoudt met leesbevordering. Er is voor gekozen om een overzicht te geven per organisatie. Dit heeft als gevolg dat een aantal projecten die door meerdere organisaties worden uitgevoerd, zijn opgenomen bij de organisatie die optreedt als penvoerder of initiatiefnemer. De samenwerkingspartners staan steeds per project genoemd.

Het is goed om ook hier een helder onderscheid te maken tussen activiteiten op het gebied van taal- en leesbevordering. Die twee lopen nogal eens door elkaar, ook in het beleid van de verschillende organisaties. Zo spreekt een onderwijs-ondersteuningsinstelling als Cedin bij leesbevordering vaak over lezen in de context van taalverwerving: technisch en begrijpend lezen in zowel Nederlands als Fries, maar onderschrijft zij ook het belang van leesplezier bij de taalontwikkeling van het kind. Plezier in lezen en goed (technisch) kunnen lezen versterken elkaar, is ook hier de gedachte. Dit overzicht brengt in kaart hoe het lezen van boeken voor eigen plezier, zowel in het onderwijs als in de vrije tijd, wordt gestimuleerd.

In onderstaand overzicht staan de belangrijkste campagnes voor leesbevordering in Fryslân. Websites, tijdschriften en bijzondere samenwerkingen vallen buiten dit overzicht, en worden apart genoemd. Wij hebben geprobeerd zo volledig mogelijk te zijn, eventuele onvolledigheden horen wij graag.

Fers

Fers is de ondersteunende instelling voor bibliotheken in Fryslân. Naast dienstverlening op het gebied van collectiebeheer en digitalisering maakt Fers zich sterk voor leesbevordering en innovatie, beiden ondergebracht in een eigen innovatiebureau dat projecten ontwikkelt voor en met de lokale bibliotheken.

- Fers is provinciale coördinator van De Bibliotheek *op school*. Het programma is landelijk en ook in Fryslân succesvol. De fysieke aanwezigheid van het boek op school en de voorlichting van enthousiasmerende leesconsulenten werkt goed.

Er bestaan echter wel wat wensen. Zo is de groep leesconsulenten vrij homogeen (vrouw, blank, tussen de 30 en de 60). Aangezien de leesconsulent een voorbeeldfunctie heeft op school en voorbeeldfuncties het leesgedrag van kinderen beïnvloeden (zie h. 2), zou het mooi zijn wanneer er ook anderstaligen, migranten en vooral ook mannen als leesconsulent de scholen in gaan. Op dit moment zijn er ook nog te weinig leesconsulenten VO. Fers wil daar de komende jaren meer op inzetten.

- Fers coördineert in samenwerking met dBieb en NHL Stenden de landelijke pilot: de Bibliotheek en de Pabo. Deze pilot bedoeld om aankomende leerkrachten enthousiast te maken over taal en lezen, zodat zij die liefde aan vele generaties kinderen willen en kunnen overdragen. De Friese bibliotheken hebben

een van de drie landelijke pilots binnengehaald van Kunst van Lezen, waarbij pabo-studenten aan de slag gaan met de Bibliotheek op School. Met de pilot worden aankomende leerkrachten al vroeg bewust gemaakt van het belang van taal- en leesplezier. De studenten worden bewust van het inzetten van jeugdboeken bij alle vakken en krijgen een collectie met actuele boeken tot hun beschikking, bijvoorbeeld ten behoeve van stages. Met de pilot wordt onderzocht of een structurele samenwerking van waarde is voor zowel de Bibliotheek als voor de Pabo. Fers initieerde de samenwerking met Kunst van Lezen en NHL Stenden.

- Fers is coördinator van BoekStart.
- Fers ontwikkelde in 2020 de succesvolle cursus 'Frysk en Meertaligheid', bedoeld voor deskundigheidsbevordering en bewustzijn van leesconsulenten. Het idee achter de cursus is om Fries en meertaligheid een vanzelfsprekend onderdeel te laten zijn van De Bibliotheek op School en BoekStart. Fers heeft meertaligheid, het recht en de vrijheid om de taal te spreken die je wilt, in haar DNA opgenomen.
- Fers coördineert voor Fryslân het programma 'Scoor een Boek!': een leesproject waarbij de Friese bibliotheken, scholen én voetbalclub SC Heerenveen samenwerken. Hiermee willen ze leesplezier bij kinderen aanwakkeren, door lezen te verbinden aan sport. Het project richt zich op groep 5 en 6 van het primair onderwijs en in totaal zijn er bijna 1800 leerlingen die in 2021 de strijd aangaan. Hiermee vult het project en hiaat, de eerder benoemde *fourth grade slump*. Door de verbinding met voetbal worden de pijlen ook nog wat meer op de belevingswereld van jongens gericht, bij wie de leesmotivatie juist op deze leeftijd extra afneemt.
- Fers is partner in het Platform Lêsbefoarding Fryslân en is medeontwikkelaar van Lês No – ontwikkeld o.a. met Afûk, Cedin en Omrop Fryslân.
- Fers werkt samen met Afûk, Cedin en SFBO in het PLF aan een doorlopende leeslijn Fries.
- Fers organiseert drie voorleeswedstrijden: de Nationale Voorleeswedstrijd voor basisschoolleerlingen, Read2Me! voor brugklassers en de Pabo Voorleeswedstrijd voor PABO-studenten.
- Fers is penvoerder van het Tomke-project.
- Fers heeft een meertalige variant van BoekStart: in samenwerking met het landelijke programma voor de ouders in Fryslân heeft Fers een Friese toevoeging ontwikkeld van het BoekStart-koffertje.
- Fers coördineert de Lês & Read jongerencollecties, die scholen kunnen bestellen. Gemeente Noardeast Fryslân subsidieert de collecties voor hun scholen. In 2020 is er een website www.lesenread.nl gelanceerd met daarop alle informatie over dit product.
- Fers en Stichting Lezen zijn op moment van schrijven (zomer 2021) bezig met de ontwikkeling van plannen voor een Fries leesoffensief.

Fers heeft een handig overzicht van het aantal BIK (BoekStart in Kinderopvanglocaties), de Bibliotheek op school en BoekStartchoaches op consultatiebureaus – verspreid over de bibliotheekregio's:

Bibliotheeken	BIK locaties	dBos PO	dBos VO	Consultatiebureau's met Boekstartcoaches
Noord	93	64	2	6
Drachten	29	25		2
Mar en Fean	49	51	4	7
Midden	8	49	3	4
Zuidoost	27	52	1	6
	206	241	10	25

Afûk

De Afûk is het kenniscentrum voor de Friese taal en cultuur en in die rol ook verantwoordelijk voor de promotie en verkoop van Friese literatuur. Er is een uitgeverij, een boekhandel en een aantal goed bekende initiatieven op het gebied van leesbevordering in het Fries.

- De Afûk coördineert Boeken fan Fryslân, een project dat zich inzet voor de bevordering van de verkoop en promotie van Friestalige literatuur en heeft een website waarop nieuwe ontwikkelingen en publicaties worden gepubliceerd.²⁸ Het uitgeven van een origineel 'kadoboek' in de Boekenweek, de Friese vertaling van het Nationale Boekenweekgeschenk, het publiceren van literaire podcasts, het organiseren van literaire programma's rondom nieuwe boeken, de Dichter fan Fryslân; de sutelaksjes, de Berneboekeambassadeur en de verkoop aan scholen ook: het zijn allemaal projecten die onder Boeken fan Fryslân vallen.
- Alle ouders die in Fryslân aangifte doen van de geboorte van hun kindje krijgen van de provincie een 'Taalkado'. Het Taalkado bestaat uit een mooie kartonnen bewaardoos met informatie over o.a. meer talig opvoeden en taalontwikkeling, maar ook een aantal leuke en praktische artikelen, een Tomke kartonboekje, een koesdoek en een set vrolijke herinneringskaarten.

²⁸ boekenfanfryslan.frl

- Tomke is een Fries voorlees- en taalstimuleringsprogramma voor peuters. Het project wil ouders en professionele opvoeders informeren over taalgebruik in de omgang met jonge kinderen. Voorlezen, liedjes zingen, (taal)spelletjes en aandacht voor dagelijkse dingen zijn belangrijk voor alle talen, dus ook voor het Fries.²⁹ Peuters, ouders en pedagogisch medewerkers in de kinderopvang maken kennis met leesbevorderende materialen en activiteiten in de Friese taal. De verhalen, opzegversjes, liedjes en spelletjes die in het kader van dit leesbevorderingsprogramma worden gemaakt, gaan over de Friestalige, avontuurlijk ingestelde peuter Tomke. Zo verschijnt er jaarlijks een Tomke-boekje (oplage 2019: ruim 27.000 exemplaren), dat tijdens de 'Fryske Foarlêswike' (Voorleesdagen) aan alle peuters in Fryslân wordt uitgedeeld. Tijdens de 'Fryske Foarlêswike' is in 2020 op 364 kinderdagverblijven en peuterspeelzalen uit het Tomke-boekje voorgelezen, goed voor 96% van het totaal aantal kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in Fryslân. 12.500 peuters luisterden en konden het boekje vervolgens mee naar huis nemen. Het gehele jaar door zijn er een website (Tomke.nl) en app (Boartsje my Tomke) beschikbaar, met verhalen, liedjes, filmpjes en spelletjes voor peuters, alsmede informatie over leesbevordering voor ouders en pedagogisch medewerkers. De website trok in 2019 bijna 10.000 bezoekers, terwijl de app ruim 1.600 keer werd gedownload.
- Ieder jaar wordt in eerste volle week van juni de 'Fryske Foarlêswike' (Friese voorleesweek) georganiseerd. Honderden voorlezers gaan in die week op bezoek bij peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en gastouders om daar voor te lezen. Speciaal voor de Friese voorleesweek wordt er ieder jaar een nieuw Tomke-boekje gemaakt, dat de peuters gratis mee naar huis krijgen als er een voorlezer bij hen op de opvang is geweest. De 'Fryske Foarlêswike' is een activiteit van het Selskip foar Fryske Tael en Skriftekennisse in samenwerking met de Tomke-werkgroep.
- Berneboekeambassadeur³⁰: zet zich in voor leesplezier in het basisonderwijs en de promotie van het Friese kinderboek. Lida Dijkstra is in 2021 de Berneboekeambassadeur. Zij bezoekt een groot aantal scholen om voor te lezen en met kinderen te praten over boeken. Elk jaar staat een leeskoffer met tien Friese kinderboeken centraal, die de scholen ook kunnen afnemen. Een aantal titels zijn: *Kening en Kening, Omke Ûle* en *P is fan PIBA*.

²⁹ tomke.frl/public

³⁰ berneboekeambassadeur.frl

- In het basisonderwijs bevordert de Afûk het lezen in het Fries met boekenkisten, gevuld met de nieuwste Friese kinderboeken voor onder-, midden- en bovenbouw. De kisten worden op school afgeleverd, scholen kiezen uit wat ze willen hebben en dat wordt afgerekend. Zien doet kopen.
- Anno N: interactieve escape-room voor klassen in het basisonderwijs, inclusief een themaboek over onder andere pesten. Een eigentijdse manier om aan te sluiten bij de belevingswereld van kinderen en hen met uitdagende opdrachten met lezen en boeken in aanraking te brengen.
- Spoar 8 is de lesmethode Fries voor het basisonderwijs. In groep 3 en 4 wordt in het methode-onderdeel 'de Lêslíne' aandacht besteed aan het technisch lezen. In alle groepen wordt verder in Taalactiviteiten aandacht besteed aan boeken en lezen voor het plezier, onder andere via opdrachten waarmee de leerkracht met een bepaald thema aan de slag gaat, boekentips zijn een onderdeel. Keimpe de Krokodil is de mascotte voor de leesbevordering in groep 1-4. Hij heeft een rol in de Fryske Foarlêswike en in de Lêslíne. Alle scholen in Fryslân krijgen in die week extra suggesties om lezen te bevorderen. In 2020 werd Keimpe de Krokodil voor het eerst gekoppeld aan de Fryske Foarlêswike en aan Tomke. Er komt een speciaal Keimpe-boek uit. De kinderen kunnen dat ophalen in de bibliotheek en scholen krijgen het toegestuurd.
- Searje 36 is de digitale lesmethode Fries voor het voortgezet onderwijs, met daarin onder andere aandacht voor technisch lezen. Daarnaast ontwikkelt de Afûk lesmodules Fries voor het mbo (Frysk yn dyn berop).
- In de bovenbouw van het basisonderwijs wordt gewerkt met opdrachten, aansluitend bij curriculum.nu.³¹ Een Friese bewerking van het boek *Pudding Tarzan* wordt bijvoorbeeld in een van die opdrachten verwerkt, maar ook (fragmenten uit) origineel Friese boeken krijgen een plek in de opdrachten.
- Tijdens de Nationale Voorleesweek maakt Afûk een Friese lesbrief bij het prentenboek van het jaar.
- De Sutelaksje is een in Fryslân bekende en succesvolle actie van Boeken fan Fryslân, waarbij Friese boeken aan de deur verkocht worden. Afûk is partner in Lês No (zie PLF).
- De Afûk heeft maandelijks een eigen pagina in de LC op zaterdag, met onder andere boekentips.

³¹ curriculum.nu

SFBO

Stichting SFBO is het kenniscentrum meertaligheid voor jonge kinderen. Zij bevorderen met een aantal projecten de meertalige ontwikkeling van jonge kinderen. Zo helpen ze pedagogisch medewerkers in peuterspeelzalen en de kinderopvang bij het vormgeven van taalbeleid en bij de uitvoer. In steden als Leeuwarden, Sneek, Heerenveen en Drachten wil een groeiend aantal basisscholen meer doen aan het Fries in de onderbouw. Omdat de leerkrachten het Fries soms nog niet goed beheersen, of zich onzeker voelen in die taal, helpen Cedin en het SFBO die scholen om dat vorm te geven door de inzet van *memmetaalsprekkers*. De *memmetaalsprekkers* zijn vrijwilligers die taalspelletjes in de klas doen. Zij maken daarbij gebruik van o.a. prentenboeken. Voorlezen en de rol van voorlezen in het onderwijs spelen een rol van betekenis. SFBO is partner in het Platform Lêsbefoarding Fryslân.

Cedin

Cedin is een onderwijsadviesbureau met een grote afdeling voor taal en meertaligheid. Zij begeleiden scholen met advies en lesmateriaal en ontwikkelen daarnaast talloze projecten, al dan niet in samenwerking met (taal)partners. De onderwijsadviseurs van Cedin begeleiden scholen bij het realiseren van een integraal taalbeleidsplan, waarbij naast de Nederlandse en Engelse taal, ook de Friese en/of streektaal aan bod komt. Cedin besteedt van oudsher veel aandacht aan de ontwikkeling van het technische en begrijpend lezen in Nederlands en Fries, maar focust zich de laatste jaren ook op andere aspecten van het lezen, zoals persoonsvorming en identiteitsontwikkeling. Cedin signaleert dat scholen veel vraag hebben naar begeleiding op het gebied van *close reading*.³² Deze vorm van lezen leent zich goed om verbonden te worden met schrijven en leesmotivatie. Cedin wil daar de komende jaren op inzetten.

- Inspirerend Meertalig Onderwijs (IMO) is een samenwerking van het Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid en Cedin. Het ontwikkelt inspirerend meertalig lesmateriaal voor het onderwijs. Tijdens de kinderboekenweek organiseert Cedin een meertalige masterclass over het thema van de kinderboekenweek. Onder het IMO vallen ook provinciale projecten als: het congres wow-Meertalig, Praat mar Toaniel, de Taalrûnte, Taalmixer, Taal yn Byld, Taaltroost en Tink dy tûk. Meertalige leesmotivatie is een speerpunt voor de aankomende jaren.

³² Close Reading is een manier van lezen waarbij leerlingen een uitdagende tekst meerdere malen lezen, steeds met een ander leesdoel. Het doel van Close Reading is dat kinderen de tekst goed begrijpen en erachter komen wat de schrijver met de tekst wil vertellen. Daarvoor gaan ze actief met de tekst aan de slag. Ze zoeken naar informatie, stellen vragen over de tekst en beantwoorden deze, maken aantekeningen en discussiëren over wat ze gelezen hebben.

- Voor jongeren in het VO brengt Cedin een tijdschrift uit, *Linkk*, gericht op Friese jongerencultuur. Het tijdschrift is bedoeld voor eersteklassers en werkt met verwerkingsopdrachten (o.a. begrijpend lezen) waarin aandacht is voor popmuziek, games en technologie.
- Cedin is partner in het Platform Lêsbefoarding Fryslân en is medeontwikkelaar van Lês No – ontwikkeld o.a. met Afûk, Fers en Omrop Fryslân.
- Cedin is penvoerder voortgezet onderwijs voor Taalplan Frysk (voor een omschrijving zie Taalplan Frysk)
- Cedin geeft cursussen *close reading* waarin leesmotivatie een belangrijke rol speelt, onder andere door vragen over karakterontwikkeling van personages, genres en literaire stijlen.
- Voor de bovenbouw van het po brengt Cedin een tijdschrift uit, *Tjil*. Het tijdschrift sluit gedeeltelijk aan bij de onderwerpen van jongerenplatform Tjil van Omrop Fryslân en is bedoeld voor leerlingen uit groep (6,) 7 en 8. Per schooljaar 21/22 verschijnen er bij het tijdschrift opdrachten (o.a. gericht op begrijpend lezen).

Tresoar

Tresoar is het Fries Historisch en Letterkundig Centrum en speelt als ‘bewaarplaats van de Friese taal en cultuur’ een belangrijke rol in het zichtbaar maken van het Friese literaire erfgoed. Dit wil overigens niet zeggen dat zij zich alleen op het verleden richt. Tresoar speelt ook een rol in innovatie en daarmee de toekomst van de Friese letteren. Tresoar was tot 2017 verantwoordelijk voor de boekpromotie en verkoop van Friese literatuur, maar deze taak is sindsdien belegd bij de Afûk.

- Tresoar organiseert schrijfcursussen (Fries), lezingen, geeft boeken uit en houdt exposities, waarin de Friese letteren een belangrijke rol spelen. Er wordt op dit moment gewerkt aan een permanente expositie over de Friese Literatuur.
- Sirkwy.frl is de website van Tresoar met achtergrondinformatie over de Friese literatuur. Op de site is informatie te vinden over schrijvers, boeken, literaire prijzen, nieuwe Friese titels en nieuws uit de literaire wereld.
- Organisatie en uitreiking van De Gysbert Japicxpriis, genoemd naar de 17e-eeuwse Friese dichter Gysbert Japicx.
- Tresoar organiseert het lezen voor de lijst voor het vak Fries op de middelbare school.
- Tresoar is één van deelnemende organisaties van Platform Lêsbefoarding Fryslân.
- Lêsber Fryslân/Leesbaar Fryslân is een typografische, geografische, literaire citatenkaart van Fryslân, met ruim 570 literaire citaten van meer dan 300 auteurs uit alle windstreken van Fryslân, Nederland en zelfs het buitenland. Op de kaart zijn de dorpen, straten, wegen, spoorlijnen, rivieren en havens niet vormgegeven met lijnen en kleurvlakken, maar met literaire citaten. Met Simon Vestdijk in Harlingen, Obe Postma in Leeuwarden, Gerard Reve in Greonterp en honderden anderen.

- Tijdschrift *Letterhoeke* verschijnt drie maal per jaar, met daarin aandacht voor Friese boeken, vertalingen, gedichten, de Friese (literaire) geschiedenis, interviews met schrijvers.
- Tresoar beheert de website fryskeliteratuerskiednis.frl, een website over de geschiedenis van de Friese literatuur, gebaseerd op het boek *Salang 't de beam bloeit*.
- Tresoar ontwikkelt educatief materiaal voor scholen waarin de Friese geschiedenis en lezen in het Fries een belangrijke rol spelen.

Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân (PLF)

De bij het platform aangesloten organisaties bevorderen met elkaar het gebruik en het lezen van de Friese taal. Ze stemmen hun beleid en visie op elkaar af en ontwikkelen met elkaar (onderwijs)projecten. Het kernteam bestaat uit Afûk, Cedin, Fers, SFBO, Tresoar, Stichting Lezen, Provinsje Fryslân en het Nederlands Letterenfonds.

- Het platform lanceerde Tomke, het Friese voorlees- en taalstimuleringsprogramma voor kinderen van 2-4 jaar. Om Fries lezen blijvend te stimuleren werkt het PLF aan een doorlopende leeslijn Fries voor kinderen van 0 tot 12 jaar.
- Om Fries lezen blijvend te stimuleren werkt het PLF aan een doorlopende leeslijn Fries waarbij zowel het aanbod Friestalige boeken als het lezen daarvan worden gestimuleerd.
- Lês No is het leesbevorderingsproject van jongeren in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Het project is op initiatief van het PLF tot stand gekomen in 2015. Afûk, Cedin, Fers, Stichting Lezen en ook Omrop Fryslân werken samen met als doel om de leesmotivatie onder jongeren te vergroten. Brugklassers lezen in dit transmediale leesbevorderingsproject een aansprekend jeugdboek in de Friese taal, gaan aan de slag met andere media zoals een website en een vlog en krijgen een lessenserie in het Fries aangeboden. De leerlingen ontvangen het boek op papier en daarnaast krijgen ze de beschikking over een audioversie/meeleesversie. Voor veel kinderen is het boek dat ze behandelen voor Lês No het eerste Friese boek dat ze lezen. Het project Lês No is inmiddels aan de achtste editie toe en wordt in het schooljaar 2021-2022 ook landelijk uitgerold. Vanwege Corona is dit een jaar later dan oorspronkelijk de bedoeling was. Enkele cijfers:
 2019: 2.903 leerlingen, 22 scholen
 2020: 3.805 leerlingen, 29 scholen
 2021: 4133 leerlingen, 31 scholen

Bibliotheken

Er zijn vijf bibliotheekclusters in Fryslân: dbieb (Gemeente Leeuwarden en Tietjerksteradeel), Bibliotheek Noord Fryslân, Bibliotheken Mar en Fean, Bibliotheek Zuidoost Fryslân en Bibliotheek Drachten. Iedere bibliotheek verzorgt naast de boekuitleen aanbod voor het onderwijs en de vrije tijd. Ongeveer de helft van dit aanbod is gericht op leesbevordering, de andere helft op mediawijsheid en burgerschap. Alle bibliotheken voeren het programma dBos (de Bibliotheek *op school*) uit, in samenwerking met Fers. Zij hebben een eigen team van leesconsulenten dat op de hoogte is van de collectie en de nieuwe aanwinsten. De teams verzorgen naast de activiteiten op school ook een online aanbod, zoals bijvoorbeeld filmpjes met boekentips. Voor dit onderzoek is uitgebreid gesproken met vier bibliotheekclusters. De informatie over Bibliotheek Drachten is gebaseerd op de door hen online gepubliceerde informatie.

dbieb

dbieb is een bibliotheek met vijf vestigingen in de gemeenten Leeuwarden en Tytsjerksteradiel. dbieb is naar eigen zeggen de meest openbare plek van stad en dorp waar je zonder drempel naar binnen kunt lopen. Om inspiratie op te doen, om te lezen, te ontdekken, te leren of om mensen te ontmoeten.

Voor o t/m 4 jaar:

dbieb voert BoekStart en dBos uit.

- Humanitas, de JGD en dbieb hebben in 2019 gezamenlijk een Routekaart ontwikkeld. Deze kaart geeft eenvoudig en stapsgewijs aan wat er in de gemeente Leeuwarden te doen is op het gebied van voorlezen en taalstimulering voor kinderen tussen 0 en 2 jaar. Doel van de kaart is jonge ouders bewust te maken van hun rol bij het voorlezen en hen aan te moedigen om het BoekStartkoffertje te gebruiken. En hen te informeren over het voorleesproject van Humanitas en het dreumesuurtje in dbieb. Taalontwikkeling en daarmee de preventie van taalachterstanden staan hierbij centraal.
- Sinds 2019 is er wekelijks een BoekStartcoach van dbieb aanwezig op het consultatiebureau in Bilgaard Leeuwarden en in Grou. De BoekStartcoach kan de jeugdarts en jeugdverpleegkundige ondersteunen door met ouders in gesprek te gaan, een luisterend oor te hebben en gerichte voorleesondersteuning te bieden.

Voor kinderen:

- dbieb nodigt vaak schrijvers uit, die zowel op school als in de Blokhuispoort langskomen. Schrijvers als Jacques Vriens en Lida Dijkstra zijn populair. Hun programmering hangt samen met de landelijke programmering van het CPNB.
- Activiteiten in het kader van de Kinderboekenweek, zoals bijvoorbeeld het uitnodigen van schrijvers.
- Activiteiten in het kader van de Fryske Boekewike.

- Kindercollege Hoe word je een kinderboekenmaker, met Linda de Haan en Stern Nijland.
- Boekenbakker: Schrijven is belangrijk voor kinderen om zich uit te drukken. Het vergroot het taalgevoel en het leesplezier. Daarom is dbieb in samenwerking met Welzijnsorganisatie Kearn en Stichting Lezen en Schrijven in 2018 de pilot 'Boekenbakker' gestart. Om kinderen van 6 tot 10 jaar op speelse wijze aan te moedigen bij het schrijven van een eigen boek. De Boekenbakker is een app om kinderen taalvaardiger te maken. De app wordt gebruikt in de vorm van een workshop.

Voor volwassenen:

- Leesconsulenten zijn in het kader van BoekStart aanwezig op consultatiebureaus om daar contact te leggen met jonge ouders uit achterstandswijken en hen voorlichting te geven over het belang van lezen.
- De succesvolle lezingenreeks Spraakmakende boeken is inmiddels een vertrouwd onderdeel van het programma van dbieb. Per avond staat een ander boek centraal. Vooraanstaande specialisten, veelal verbonden aan de Faculteit Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen, verzorgen de lezingen.
- Wereld van Wijn en Woorden – Voor wijnliefhebbers die graag lezen en literatuurliefhebbers die van goede wijn houden. dbieb organiseert een wijnproeverij in combinatie met een gedicht, verhaal of geschreven fragment.

Bibliotheek Zuidoost Fryslân

Voor kinderen en jongeren:

- Uitvoer en coördinatie van BoekStart en dBos.
- Voor de leeftijdscategorie tot 12 jaar heeft de bibliotheek een online aanbod met leestips en filmpjes van leesconsulenten. Er is speciale aandacht voor het ebook.
- Digitale Voorleestas – een online leespakket bedoeld voor kinderen tussen 6 en 12 jaar en hun ouders.
- Waanzinnige Podcast – Via de site van de bibliotheek wordt doorverwezen naar de een podcast voor en door kinderen over hun lievelingsboeken. In 7 minuten vertelt een kind aanstekelijk over een lievelingsboek, en er wordt een stukje voorgelezen. Na het luisteren zijn de jonge luisteraars zo meegesleept in het verhaal, dat ze het boek willen lezen. Voor kinderen tussen 6 en 12 jaar. Dit is een landelijk initiatief dat via de bibliotheek wordt aangeboden.
- Brochure voor docenten VO met aanbod voor leesbevordering, met name de landelijke activiteiten zoals beschreven in hoofdstuk 4. Daarnaast krijgt de docent voorlichting over leesbevordering en mediawijsheid.

Voor volwassenen:

- Voor volwassenen zijn er online inspiratie pagina's, waarop men kan zoeken op genre en subgenre. Daarnaast zijn er diverse workshops en lezingen.

Bibliotheek Mar en Fean

Voor kinderen organiseert de bibliotheek de volgende activiteiten:

- BoekStart (BoekStartcoach op het Consultatiebureau, BoekStart in de Kinderopvang, en BoekStart activiteiten in de 12 bibliotheken).
- Uitvoer en coördinatie dBos.
- In de bibliotheek is er een speciale plek voor ouders en hun baby's om voor te lezen.
- Groepsbezoek aan de bibliotheek voor kinderen in groep 1 t/m 8.
- Schrijver in de klas via Schrijverscentrale.
- Toneellezen voor groep 4 t/m 8, met een boekenaanbod en voorlichting.
- Kinderen komen klassikaal naar de bibliotheek voor Vakantielesen en kiezen daar 3 boeken uit om mee te nemen in de vakantie.
- Voor de grote Mar en Fean Kinderjury selecteren de leesconsulenten acht boeken voor groep 7/8. De boeken blijven na afloop in de groep of in de eigen schoolbibliotheek. De leesconsulent start met een introductie in de groep, waarna de kinderen gaan lezen. Iedere week krijgt de groep digitale polls aangeboden over de boeken en stemmen de kinderen.
- Makkelijk lezenplein.
- Activiteiten in het kader van de Kinderboekenweek, nationale voorleesdagen, week van de mediawijsheid etc.

Voor jongeren organiseert de bibliotheek:

- Jonge Jury.
- Weddenschap.
- Groepsbezoeken leerlingen voortgezet onderwijs.

Voor leerkrachten en docenten is er:

- de Bibliotheek *op school* voor het basisonderwijs.
- de Bibliotheek *op school* voor het voortgezet onderwijs.
- Cursus Open Boek – opleiding tot leescoördinator. Er is aandacht voor literaire genres, het opstellen van een leesplan en het verschil tussen technisch en begrijpend lezen en leesbevordering (gericht op boeken).
- Studiebijeenkomsten voor leescoördinatoren.
- Workshop 'Hoe organiseer ik een boekenkring?' Gericht op het gesprek over het boek, aandacht voor boeken in de klas.
- Jaarlijks kunnen scholen een collectie Sinterklaas- en kerstboeken aanvragen bij de bibliotheek.
- Verschillende leskisten voor o.a. sprookjesboeken en poëzie.

- Doorgaande lijn aanbod Frysk en meertaligheid.
- Digitale voorleestas.
- Uitvoering Lês No voor het voortgezet onderwijs.
- Uitvoering Read2Me – voorleeswedstrijd voortgezet onderwijs.
- Nationale voorleeswedstrijd – regionale rondes in 3 gemeenten.

Voor ouders heeft de bibliotheek:

- Lezingen van een leesconsulent die tijdens ouderavonden voorlichting geeft over lezen, boeken en het belang van voorlezen.

Bibliotheek Drachten

Voor kinderen:

- BoekStart, met BoekStartkoffertje en voorleestips.
- Uitvoer en coördinatie de Bibliotheek *op school*.
- Makkelijk Lezen Plein – een kleine ruimte in de bibliotheek waar een aparte selectie boeken voor dyslectische kinderen is ingericht. De boeken en materialen zijn op een aantrekkelijke manier gepresenteerd. Niet in rijen maar met de voorkant duidelijk zichtbaar naar voren.
- Online Jeugdbibliotheek met gespecialiseerd boekenaanbod, voorleesfilmpjes en prentenboeken Top 10.
- Fryske Bernebieb.

Voor jongeren:

- De Weddenschap (zie h.4).
- Lezen voor de Lijst (voorlichting en ondersteuning).

Voor leerkrachten:

- Digitale voorleestas.

Voor volwassenen:

- Boekdelen – een online handleiding voor het starten van een boekenclub en een aanbod van 75 beschikbare titels die per club in hogere oplage gereserveerd kunnen worden. Op de lijst zijn vier Friese titels opgenomen: *Einum* van Froom Akker, *De Spion* van Paulo Coelho (in vertaling), *Skamte* van Auck Peanstra en *It sinfol bestean* van Willem Verf.
- Friese catalogus, met o.a. Fryske Oanrieders en Boeken oer Fryslân.

Bibliotheek Noord Fryslân

BNF zet in op een doorgaande leeslijn van 0–18 jaar met de aanpak van Kunst van Lezen.

- BoekStart-coach op de consultatiebureaus van Dokkum, Harlingen, Franeker, Buitenpost, Kootstertille en Surhuisterveen.
- BoekStart in de bibliotheek. Ouders van pasgeboren kinderen kunnen een BoekStartkoffertje ophalen in de bibliotheek en hun baby lid maken. In het koffertje vinden ze twee voorleesboekjes en informatie over het belang van voorlezen. Bij 5 bezoeken aan de bibliotheek sparen zij een stickerkaart vol en kunnen een nieuw voorleesboekje ophalen.
- BoekStart in de Peuter- en Kinderopvang op bijna 100 locaties. Hiervoor wordt een Pedagogisch medewerker geschoold tot voorleescoördinator, is er een kleine boekencollectie op locatie en worden ouders betrokken bij het voorlezen. In Noardeast Fryslân en Dantumadiel wordt daarnaast Boekenpret ingezet. Bij dit project lezen ouders thuis een prentenboek voor, met doe-opdrachten zoals een liedje zingen en rijmpjes voorlezen versterken zij het taalgebruik thuis. De leesconsulent van de bibliotheek zorgt voor expertiseoverdracht op het gebied van (digitaal) voorlezen.
- Bibliotheek *op school* op 63 basisscholen. De leerkracht volgt de cursus Open Boek en wordt geschoold tot leescoördinator.
- Bibliotheek *op school* voor het voortgezet onderwijs. Op dit moment zijn er 2 scholen die deelnemen. De leesconsulent werkt samen met de docent aan de leesmotivatie van de leerlingen.
- Daarnaast zet BNF in op de gezinsaanpak om de cirkel van laaggeletterdheid te doorbreken. Ze verzorgen een workshop “Herkennen van laaggeletterdheid en doorverwijzen” voor leerkrachten, pedagogisch medewerkers en andere professionals. Ook kan men een training volgen met een trainingsacteur om het gesprek met de ouder over laagtaalvaardigheid of andere basisvaardigheden te oefenen. Ouders kunnen ondersteuning krijgen bij het voorlezen thuis. Humanitas verzorgt huiswerkbegeleiding, voorlezen en lichte opvoedondersteuning. Ook kan de ouder (of pake en beppe) deelnemen aan diverse cursussen op het gebied van taal, digitale vaardigheden en rekenen in één van de Digi-Taalhuizen in de bibliotheek.
- Binnen de aanpak dBos en in de vestigingen is er ook aandacht voor digitale geletterdheid. Ze stimuleren de 21e eeuwse vaardigheden en leggen de focus op mediawijsheid, informatievaardigheden en probleemoplossend vermogen (bv bij programmeren)

Een aantal voorbeelden van het bevorderen van leesmotivatie zijn:

- Inzet Yoleo voor kinderen met dyslexie.
- Leesgesprekken met kinderen in school.
- Voorlezen tijdens de Nationale Voorleesdagen aan peuters en hun ouders.
- Bijscholingen voor professionals op het gebied van leesmotivatie.
- Aandacht voor campagnes zoals de Kinderboekenweek, Tomke en Week van de Mediawijsheid.

Kunstkade

Kunstkade is de culturele partner voor het basis- en voortgezet onderwijs in de gemeente Leeuwarden. Kunstkade voorziet alle 60 basisscholen (11.000 leerlingen) en 20 VO locaties (8000) leerlingen van cultureel aanbod. Er is een cultuurmenu voor basisscholen (Schoolkade), en diverse projecten voor kinderen en jongeren (Circus Adje, Look at me) waar scholen aan mee kunnen doen. De cursussen in het menu van Schoolkade worden ingevuld door culturele instellingen en zelfstandige kunstvakdocenten. Op het gebied van taal- en literatuur werkt Kunstkade daarvoor samen met dbieb en Tresoar.

Het po-aanbod op Schoolkade voor literatuur en lezen bestaat uit een cursus Poëzie in de Klas, georganiseerd door dbieb en een Taalkoker-Kokertaal, van Tresoar. De eerste cursus wordt gegeven door een leesconsulent die een aantal dichtbundels introduceert en met de klas gedichten maakt. Deze cursus is bedoeld voor groep 3 en 4. De cursus van Tresoar voor groep 5 en 6 is meer gericht op woorden uit vreemde talen. Na een kort intro en een startwerkblad krijgt iedere leerling een koker met letters, waarna ze woorden maken bij de onderwerpen uit de kokers.

Kunstkade biedt in het nieuwe seizoen de Kinderdichter aan, een samenwerking met het Poëziepaleis uit Groningen en Leeuwarden City of Literature.

Naast een aanbod voor het basisonderwijs heeft Kunstkade op Schoolkade ook een cultuurmenu voor het voortgezet onderwijs. Er is in dit menu weinig aanbod op het gebied van lezen en literatuur. Kunstkade verwijst door naar dbieb, maar ook daar is het aanbod voor jongeren niet groot. De enige manier waarop jongeren in Leeuwarden met boeken en schrijvers in aanraking komen is via de Schrijverscentrale.

Keunstwurk

Keunstwurk is de provinciale steuninstelling voor kunst en cultuur. De educatieafdeling richt zich op het basis-, het speciaal, het voortgezet onderwijs en het mbo. Keunstwurk voert een aantal landelijke educatieprogramma's uit en adviseert scholen en culturele instellingen op het gebied van cultuureducatie. De komende vier jaar wil Keunstwurk sterker inzetten op leesbevordering en literatuuronderwijs. Het is de ambitie om dit in gezamenlijkheid met alle relevante organisaties te doen, om zoveel mogelijk bij te dragen aan een integrale taal- en leesaanpak.

Voor het basisonderwijs is er een landelijke regeling, Cultuureducatie met Kwaliteit, in Fryslân KEK geheten. Keunstwurk werkt voor de implementatie van het programma en de producten met een groep cultuurverbinders. Deze adviseurs/cultuurcoaches helpen scholen met het vormgeven van hun cultuureducatie. De aanpak is vraaggericht en zorgt voor maatwerk in de scholen. Op ongeveer een kwart van de scholen (100 van de in totaal 384 scholen) speelt taal en literatuur een rol in de vraagstelling van de

school. Afhankelijk van de lokale situatie adviseert de cultuurverbinder over samenwerkingen met de bibliotheek, een leesconsulent, een culturele instelling of vakdocenten op literair gebied (schrijvers, dichters, performers).

De komende vier jaar voert Keunstwurk voor het voortgezet onderwijs het programma VOCO uit. Middelhare scholen in Fryslân (buiten de gemeente Leeuwarden) worden benaderd voor een cultuurscan: een intensief onderzoek met docenten en leerlingen waarin de cultuur van de school in kaart gebrachd wordt. Dit met als doel om een op maat gericht cultuureducatieprogramma te ontwikkelen waarin de school in co-creatie een samenwerking aangaat met een culturele instelling of een aantal kunstenaars. Net als bij KEK is de aanpak cultuureducatie-breed, maar is er in de organisatie speciale aandacht voor het lees- en literatuuronderwijs.

Proeftuin Meertaligheid Educatie

Proeftuin Meertaligheid Educatie is een samenwerking van Afûk, Cedin, NHL Stenden en Keunstwurk, bedoeld om een aantal creatieve taalprogramma's te ontwerpen voor het basisonderwijs. Er zijn meerdere thematische lijnen waarop wordt ontwikkeld: creatief schrijven, filosoferen en lezen.

Taalplan Frysk

Wat geldt voor het taal en literatuuronderwijs in het Nederlands, geldt in nog sterkere mate voor het Fries. Het is slecht gesteld met de Friese geletterdheid onder jongeren. Om het tij te keren heeft de Provincie Fryslân samen met de taalinstellingen een deltaplan ontwikkeld: het Taalplan Frysk. Uiterlijk in het jaar 2030 moet het vak Fries op alle basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs op voldoende niveau worden aangeboden. Dat is de ambitie die het Rijk en provincie met elkaar hebben afgesproken in de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer. In 2030 moet het vak Fries op alle scholen op voldoende niveau worden aangeboden. De aanpak is integraal en gericht op samenwerking: de grote taalinstanties die zich inspannen voor Fries taalonderwijs, Afûk, Cedin en NHL Stenden bundelen samen met een aantal partners (Keunstwurk, Omrop Fryslân, Onderwijsbureau Semko en SFBO) het Taalplan Frysk, zowel het technisch en begrijpend lezen als het lezen voor het plezier. Er wordt gewerkt aan een doorgaande leeslijn:

- In 2024 hebben scholen een doorgaande leeslijn Fries tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.
- Er is in de schoolbibliotheken een ruim en aantrekkelijk aanbod van Friestalige boeken.
- In de schoolbibliotheken in Fryslân heeft het Friese boek een goede en zichtbare plek.

Omdat het programma op moment van schrijven van dit rapport nog in volle ontwikkeling is, hebben wij er bewust voor gekozen om op deze plek niet verder uit te wijden.

Tot slot zijn er in Fryslân nog diverse commerciële partijen en non-profit organisaties die zich op een bijzondere manier inzetten voor de literatuur.

Festivals als boek- en literatuurpromotor

Op festivals als Welcome to the Village en Explore the North is literatuur onderdeel van de programmering. Explore the North probeert een brug te slaan tussen Friese schrijvers en publiek. Als literair productiehuis is zij van belang voor de ontwikkeling van literatuur en jonge schrijvers in Fryslân. Ze maken eigen literaire producties met jong talent. Schrijvers werken samen met theatermakers, beeldmakers (film of beeldende kunsten). Tijdens het festival in november programmeren zij literatuur: hun eigen producties, lokale schrijfprojecten die ze speciaal voor het festival ontwikkelen en natuurlijk nationale en soms internationale schrijvers om het publiek (Explore heeft ook veel jong publiek) in aanraking te brengen met literatuur. Oerol had voordat de corona-crisis roet in eten gooide een literaire programmering op de Betonning. Ook Welcome to the Village nodigt schrijvers uit en ontwikkelt programmering op het gebied van literatuur.

de Moanne

Het tijdschrift *de Moanne* is een meertalig cultureel opinieblad uitgegeven door de Stichting de Moanne. Het komt vijf keer per jaar uit op papier en er is een actieve website. *De Moanne* bestaat sinds 2002 en bevat vooral bijdragen in het Fries en het Nederlands. In *de Moanne* is het tot 2002 zelfstandig literaire tijdschrift *Trotwaer* opgenomen.

Ensafh

Ensafh is een Fries literair tijdschrift dat sinds 2009 tweewekelijks verschijnt. *Ensafh* is ontstaan uit een fusie van de tijdschriften *Hjir* en *Farsh*. In *Ensafh* worden zowel poëtische als prozaïsche Friese teksten gepubliceerd. Ook worden er geregeld teksten in het Bildts of het Stadsfries opgenomen. Behalve verhalen en gedichten verschijnen er in *Ensafh* ook recensies en achtergrondartikelen over de Friese literatuur.

Fers2.eu

Fers2 is een Friestalig tijdschrift onder redactie van Friduwih Riemersma en Abe de Vries dat literaire fictie, literatuurkritiek, boekbesprekingen, literaire interviews, culturele commentaren, essays en poëzie brengt.

frieseliteratuur.nl

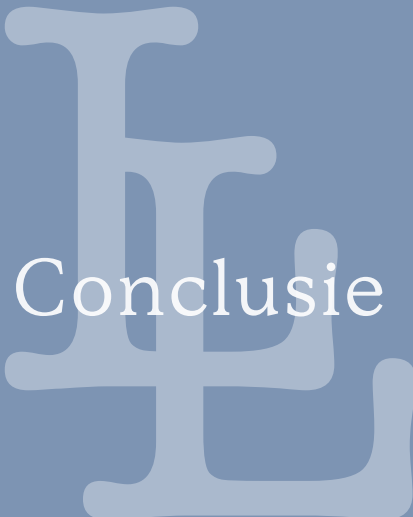
Website van Jelle van der Meulen met boekbesprekingen van Friese proza en poëzie, en vertalingen van Nederlandse en anderstalige boeken in het Fries.

Stichting Literaire Activiteiten

Er is in Fryslân een aantal Stichting Literaire Activiteiten actief, waaronder in Sneek, Heerenveen en Smallingerland. De clubs vormen een belangrijke factor voor een levendig literair klimaat. Zij nodigen via onder meer De Schrijverscentrale auteurs uit voor lezingen en literaire avonden, maar geven ook opdrachten aan dichters en ontwikkelen poëzieroutes zoals het Poëzijpaad Oranjewâld, ontwikkeld door Literair Heerenveen.

Tot slot moet niet onvermeld blijven dat een flink aantal boekhandels in de provincie, die het lezen bevorderen. Per hoofd van de bevolking had Fryslân in 2015 de meeste boekwinkels. Maar het aantal fysieke winkels per 100.000 inwoners neemt de laatste jaren sterk af.

Conclusie

Met dit rapport hebben wij een overzicht willen bieden van de verschillende leesbevorderingscampagnes en samenwerkingen op het gebied van lezen voor het plezier in de provincie Fryslân. We hebben daarbij gekeken naar de situatie voor zowel de Friese als de Nederlandse taal. Fryslân verschilt in de onderzoeken naar ons leesgedrag over de gehele linie niet van andere provincies. Kinderen, jongeren en volwassenen lezen steeds minder en met minder plezier. Belangrijke oorzaken liggen in het onderwijs, waarin de nadruk op technisch en begrijpend lezen zorgt voor afnemend leesplezier. Daarnaast verandert ons leesgedrag door de prominente rol die digitale media in ons leven hebben. We gaan anders lezen, skimmen teksten en lezen met een korte spanningsboog.

Het overzicht is opgebouwd langs drie lijnen: leeftijd, taal (Fries of Nederlands) en binnen- of buitenschools. In die volgorde bespreken we hieronder de belangrijkste ondervindingen van dit onderzoek.

Voor kinderen in de jongste leeftijd (0 t/m 4) is voorlezen de meest effectieve strategie om lezen te bevorderen. Met programma's als BoekStart en Boekstart in de Kinderopvang lukt het bibliotheken om een groot publiek te bereiken, waaronder ouders en kinderen die minder snel in aanraking komen met boeken en literatuur. Voorlezen en voorlichting over lezen spelen een belangrijke rol. Voor de leesbevordering van peuters in de Friese taal is er het Taalkado, Tomke, de voorlees- en taalstimuleringscampagne en de Fryske Foarlêswike.

Basisscholen in Fryslân kunnen deelnemen aan landelijke leesbevorderingscampagnes als De Nationale Voorleeswedstrijd, Scoor een boek, Nederland Leest Junior, De Schoolschrijver, de Kinderboekenambassadeur, de Schrijverscentrale en Bibliotheek *op school*. Het aanbod is er voor alle leeftijden. Een deel van de programma's wordt rechtstreeks door de school ingekocht, een ander deel, zoals de programma's Scoor een Boek! en Read2me! worden in Fryslân georganiseerd door Fers en de lokale bibliotheken. Voor de leesbevordering in het Fries is er voor kinderen in de basisschoolleeftijd Tomke, de Fryske Foarlêswike, de Boekenkisten, Lês en Read en de Berneboekenambassadeur.

Diverse leesbevorderingscampagnes in de Nederlandse taal worden landelijk aangeboden aan het voortgezet onderwijs. Het leeuwendeel van de programma's is speciaal ontwikkeld voor een bepaald opleidingsniveau: Read2me! (alle brugklassen), LeesWaar (alle brugklassen), De Weddenschap (vmbo), Stap op de Rode Loper (bovenbouw vmbo) en de Jonge Jury (onderbouw vmbo, havo, vwo), Er was eens (vmbo, mbo, pabo), De Inktaap (bovenbouw havo/vwo) en de Dag van de Literatuur (bovenbouw havo/vwo). Daarmee is er voor alle leeftijden en opleidingsniveaus aanbod. De activiteiten van De Schrijverscentrale,

de Bibliotheek *op school* en de Boekenweek voor jongeren zijn beschikbaar voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. Voor de leesbevordering in het Fries is er voor leerlingen in de brugklas Lês No. Dit programma was zo succesvol dat het inmiddels een Nederlandse variant, LeesWaar, heeft gekregen. Er bestaan geen leesbevorderingscampagnes in het Fries voor andere opleidingsniveaus. Het valt daarnaast op dat er voor jongvolwassenen in de categorie 18 tot 24 geen specifieke leesbevorderingscampagnes bestaan, noch voor het Fries, noch voor het Nederlands.

Voor volwassenen zijn er drie nationale leesbevorderingscampagnes in de Nederlandse taal: de Boekenweek, Nederland Leest en de Poëzieweek. Lokaal organiseren boekhandels en diverse SLA's (Stichting Literaire Activiteiten van een bepaalde stad of dorp) en de bibliotheken schrijversbezoeken en andere evenementen ter bevordering van het lezen.

Voor de leesbevordering voor volwassenen in de Friese taal zijn er: de Sutelaksje, de Fryske Boekewike en de verkiezing van Dichter fan Fryslân. Daarnaast beheert Tresoar de websites fryskeliteratuerskiednis.frl en sirkwy.frl, waarmee de Friese literatuur onder de aandacht wordt gebracht. Het valt op dat de bibliotheken weinig aanbieden ter bevordering van het lezen in het Fries.

Tot slot spelen ook festivals als Explore the North en de boekhandels een niet onbelangrijke rol bij de promotie van het Fries- en Nederlandstalige boek.

Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat er in Fryslân veel wordt georganiseerd op het gebied van leesbevordering, niet in de laatste plaats omdat er sprake is van een tweetalig en daarmee dubbel leesbeleid. Het beleid is daarbij ook overwegend een samenspel tussen lokale instellingen en nationale programma's en organisaties. De expertise die daarmee aanwezig is, is rijk en geeft genoeg mogelijkheden om in de toekomst nog meer te bereiken. Bovendien raakt men in Fryslân steeds beter gewend om samen te werken. Zo werken Afûk, Cedin, Fers, SFBO, Tresoar, Stichting Lezen, Provinsje Fryslân en het Nederlands Letterenfonds samen binnen het Platfoarm Lêsbefoardering Fryslân aan een doorlopende leeslijn Fries. De focus ligt daarbij zowel op het onderwijs als op het lezen in de vrije tijd. Het platform combineert lokale kennis met nationale expertise. Ook de Proeftuin Meertaligheid en Taalplan Frysk zijn voorbeelden van programma's waarin de samenwerking op het gebied van taal- en leesbevordering in het onderwijs wordt gezocht.

Voor de Nederlandse taal bestaat een dergelijk platform nog niet. Toch zijn er bij Fers en Stichting Lezen plannen om een Fries (geen Friestalig) leesoffensief op te zetten. Leidend in de plannen is Lees! Een oproep tot een leesoffensief. Daarin wordt het gehele literaire veld, met al haar organisaties en *stakeholders* aangespoord om zoveel mogelijk samen te werken. Belangrijkste advies: een krachtig en samenhangend leesbeleid, een rijk leesaanbod en een aantrekkelijke leescultuur. Die doelen zijn alleen te behalen wanneer de organisaties in het veld zo veel mogelijk en zo goed mogelijk samenwerken. De samenwerkingen op het gebied van de leesbevordering in het Fries stemmen hoopvol.

Leeuwarden City of Literature ondersteunt deze plannen en wil vanuit haar rol als aanjager en verbinder graag bijdragen aan een Fries leesoffensief. Dit onderzoek zien wij daarin als een eerste stap!

Geraadpleegde
bronnen

deschrijverscentrale.nl/kennis-en-inspiratie/organisaties/onderzoek-schrijver-op-bezoek-maakt-lezen-leuker
www.deschrijverscentrale.nl/campagnejaren/136624od
expertisecentrumnederlands.nl/nederlandse-leerlingen-presteren-goed-in-lezen-maar-er-zijn-verschillen-tussen-scholen
kvbboekwerk.nl/wp-content/uploads/2019/03/2019-smb-gfk-meting-47-regulier.pdflezen.nl/onderzoek/een-ander-perspectief-op-ontlezing
kvbboekwerk.nl/consumentenonderzoek/consumentenonderzoek
leesmonitor.nu/nl/leesplezier-kinderen
leesmonitor.nu/nl/bibliotheek
lezen.nl/onderzoek/bezoekers-bibliotheek-is-er-voor-leesplezier
lezen.nl/onderzoek/kinderboekenweek-heeft-grootste-naamsbekendheid
lezen.nl/wp-content/uploads/2021/01/Leesverschillen-tussen-jongens-en-meisjes.pdf
lezen.nl/sites/default/files/Leesmonitor_lr.pdf
lezen.nl/onderzoek/kinderboekenweek-heeft-grootste-naamsbekendheid/onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2019/06/24/leesadvies
lezen.nl/wp-content/uploads/2021/01/vaders-lezen-voor.pdf
lezen.nl/sites/default/files/sl_jaarverslag_2018_15odpi.pdf
lezen.nl/sites/default/files/De%20leesmotivatie%20van%20Nederlandse%20kinderen%20en%20jongeren.pdfpartoer.nl/portfolio/onderzoek-laaggeletterdheid
lezen.nl/onderzoek/meisjes-lezen-vaker-en-deels-andere-boeken-dan-jongens
lezen.nl/wp-content/uploads/2021/01/Leesverschillen-tussen-jongens-en-meisjes.pdf
issuu.com/stichtinglezen/docs/leesmonitor2-2015_lr
onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2019/06/24/leesadvies
pisa-nederland.nl/wp-content/uploads/2020/10/PISA-2018-De-verdieping-Leesvaardigheid.pdf

En de websites van alle betrokken organisaties en projecten.

Voor het onderzoek naar de situatie in Fryslân spraken we met een groot aantal vertegenwoordigers van organisaties die zich op uiteenlopende manieren bezighouden met leesbevordering, te weten:

Marieke Andela	Leesconsulent, adviseur cultuuronderwijs
Anieke Barth	Programmeur leesbevordering en literatuur bij dbieb
Anna Marije Bloem	Adviseur voortgezet onderwijs bij Cedin
Barbra Bloemink	Manager Kennis- en Innovatiecentrum bij Fers
Antoinette v.d. Berg	Eigenaar Kinderboekenwinkel De Toverlantaarn
Tjitske van Dijk	Projectmedewerker Spoar 8 bij Afûk
Lida Dijkstra	Berneboekenambassadeur
Wiesje Eppinga	Teamleider Educatie bij Bibliotheek Mar en Fean
Doetie de Jager	Programmamanager bij Bibliotheken Noord Fryslân
Anne Graswinckel	Adviseur cultuureducatie bij Keunstwurk
Jennifer Hofstede	Coördinator Leesbevordering bij De Schrijverscentrale
Anoek Houben	Adviseur cultuureducatie bij Keunstwurk
Jillian Kloosterman	Coördinator dBos bij Fers
Roelov Kuiper	Programmamanager bij Bibliotheken Zuidoost Fryslân
Gertrud Palstra	Adviseur Meertaligheid en Frysk bij Fers
Meindert Reitsma	Adviseur Friese Literatuur bij Tresoar
Jitske Rozema	Coördinator onderwijs bij dbieb
Marrit de Schiffart	Adviseur voortgezet onderwijs, Cedin
Kate Schlingemann	Schoolschrijver, vakdocent, dichter
Gretha Straatsma	Coördinator voortgezet onderwijs bij Kunstcade
Janneke Straatsma	Adviseur Educatie bij Fers
Ferdau Terpstra	Adviseur primair onderwijs bij Cedin
Meindert Tjerkstra	Onderwijsbureau Semko, coördinator Skoalskippers
Roos Wolters	Beleidsmedewerker Stichting Lezen
Anne Zeegers	Directeur bij De Schrijverscentrale
Dieneke Zwiers	Directeur bij Kunstcade

Leeuwarden
UNESCO
City of Literature